

VIRÁGOS MÁRTA

A DEBRECENI M. KIR. TUDOMÁNYEGYETEM
ELSŐ REKTORA: KISS FERENC
(1862–1948)

PROFESSOR FERENC KISS WAS THE FIRST RECTOR OF THE HUNGARIAN ROYAL UNIVERSITY OF ARTS AND SCIENCES IN DEBRECEN. Through delving into the relevant biographical data and publishing his salutatory oration of 1914, the author recalls reminiscences of Ferenc Kiss, the outstanding professor of theology, who was the first rector of the one-time University of Debrecen.

Az a 86 év, amely dr. Kiss Ferencnek adatott, a nagy történelmi változások időszaka volt. A kiegyezés korszakában volt gyermek, a milleniumi időkben ifjú, s a két világháború korszaka jelentette életének kiteljesedését.

Teológiai szempontból élete a liberalizmus korában indult, amikor a Protestáns Egylet nagy liberálisai elvi harcukat vívták Debrecen ortodoxaival. A Protestáns Egylet mozgékonyasága, tenni vágyása sok ösztönzést adott számára, még ha nem is vallotta magáénak a liberalizmus elveit.

Kiss Ferenc, aki mezőtúri, késmárki és kecskeméti tanulmányok után lett a Debreceni Kollégium kitűnő teológus diákja, 1884-es végzése után egy évig tanítóskodott, egy évig káptalanságot viselt. 1886-tól egy évig a bécsi teológiai fakultás hallgatója lett, azután hosszú ideig segédlelkészkedett, elzárva igazi tehetségének megfelelő egyházi munkálkodástól. Ezen időszakban, 1889-ben „*Gondolatok egyházirodalmunk felől*” címen tanulmányt írt a Debreceni Protestáns Lapba. Ebben részletes áttekintést adott a teológiai irodalom múltjáról és a korabeli helyzetet ismertette a következő kritikával élt: „*tudományos teológiai irodalmunk nincs [...] a gyakorló lelkészek körében az exegetika csak névről ismeretes, a szó szoros értelmében semmink sincs, pedig egy akármilyen kis kommentár nélkül de szegény a lelkész*”.

1899-ben lelkész lett Püspökladányban, majd a tiszántúli egyházkerület tanácsbíróvá (1909), majd főjegyzővé (1912) választotta. 1911-ben az alsószabolcs-hajdúvidéki egyházmegye esperessé tette.

Első tanulmányának megjelenése után csaknem negyedszázaddal maga is teológia tanár lett, hiszen 1913 elejétől Debrecenben a teológiai akadémián kapott tanári állást. Amikor 1914-ben megtartotta tanári székfoglalóját, felvázolta a teológiai oktatás átalakításának tervét: új lelkésznevezéseket kell nevelni, oly módon, hogy a képzés olyan lelkészi kart adjon az egyháznak, „*amely a továbbképzésre kellő alapot, látókört s irányt már az iskolából magával hozza*”. Szerinte ezen cél elérését igazából csak a szemináriumi rendszer

bevezetése segítené elő, amihez tanulótermek, könyvtárak és tanársegédek kellenének. A korszerű oktatáshoz csökkenteni kellene a tanórák (előadások) számát és növelni a szemináriumok számát, ahol az előadások anyagát tudnák részletesen megbeszélni a hallgatókkal.

1914 szeptemberétől az alakuló egyetemen a lelkipásztorkodástan professzora lett és kinevezték az egyetem első rektorának is. 1922-ben lemondott az egyházkerületi főjegyzőségről.

1924-ben ismét elővette a szívének legkedvesebb törekvését a lelkészképzés kérdését: a Debreceni Protestáns Lapban fejtette ki véleményét a lelkészek tudományos továbbképzésének fontosságáról: „mert annak, hogy az egyház hatóereje fogy, nem utolsó oka az a szellemi lehanyaglás, mely a lelkészi kar tudományos képzettségének hiányából, vagy fogyatékoságából származik”. Ezt a hiányosságot egy egyéves tanfolyam beállításával oldaná fel, „ahol a hallgatók vezetés mellett a tudományos és a gyakorlati munkába dolgoznak be magukat”.

Munkássága az idők folyamán egyre inkább országos méretűvé vált: tagja volt a budapesti második, harmadik és negyedik zsinatnak (1904, 1917, 1928), 1920-22 között nemzetgyűlési képviselőséget töltött be. Részt vesz az Országos Református Lelkészegyesület létrehozásában. A lelkipásztori feladatokat nagyon széleskörűen fogalmazta meg: „Ne csak prédikáljunk a népnek, hanem foglalkozunk a néppel.” Műveltséget kell terjeszteni közművelődési intézmények felállításával, néplíceum, téli esték, vasárnapi iskolák, ifjúsági egyesületek szervezésével, felnőttek oktatásával. A szenvedők, az éhezők és elhagyottak számára árvaházakat, gyógyhelyeket kell létrehozni. Ennek első lépéseként avatták fel a lelkészárvaék fiú és leány Kálvineumát, melynek megteremtésében oroszlánrésztt vállalt.

Hetvenegy éves korában (1933) szokatlan lépésre vállalkozott, katedrájáról nyugalomba vonult és minden energiáját az Országos Református Szeretetszövetség megalapításának és ennek keretében árvaházak, idősotthonok, napközi otthonok és fogyatékos intézetek szervezésének szentelte minden idejét. A második világháború végén, 1944-ben 23 árvaház, 19 aggmenház, több speciális otthon (napközi, szellemi fogyatékosok), üdülőtelepek és családvédelmi akciók jelzik emberfeletti munkáját. Kiapadhatatlan energiáját jelzi, hogy emellett szerkesztette a Szeretetszövetség kalendáriumát, a Népbarát könyvtárat és számos tudományos cikket is írt.

Bár 1936-ban Budapestre költözött, 1945-ben visszatért Debrecenbe, ahol 1948-ban, életének 86. évében érte a halál.

Első rektorunkra itt tanévet megnyitó beszédével emlékezünk, *Forrásközlés* rovatunkban rektori beszámolója is olvasható.

I.

RECTORI MEGNYITÓ BESZÉD

A DEBRECZENI MAGYAR KIRÁLYI TUDOMÁNYEGYETEM KÖZGYŰ-
LÉSÉN 1914. ÉVI OKTÓBER HÓ 1-ÉN MONDOTTA

KISS FERENC

AZ EGYETEM 1914-15. TANÉVI RECTORA

Tekintetes Egyetemi Közgyűlés !

Az egymásra torlódo események szédító zuhatagában, az egymást rohanva váltó diadal- és rémhírek pörölycsapásai alatt, a hol káprázatos jövőt, hol irtózatos megsemmisülést sejtető idő százfátyolos kapujánál, döbbenet nélkül, meg nem reszkető kézzel, az eleve elvégzés hitének halálnyugalmával vésem be az új egyetem évkönyvének első érclapjára a megnyitó igéket : hiszek *a magyar nemzet történelmi hivatásában.*

Az idő nem alkalmas hosszas bizonyításokra ; a múltat hívom fel hiteles tanúul, a történelmet idézem ide érveivel, a földet szólaltatom meg sírjakaival, az eget hajlítom le vértanú lelkeivel s oda mutatok az ország két ellenkező tájára, hol *ez a hivatást* ragyogja bele a jövőbe égő falvak lázas pirossága, csepegteti bele a szomjú földbe küzdő hősök omló vére s tudatosítja bele a lelkekbe a tenger áldozat, mely alatt megremeg e viselt világ s mely előtt megnyílik a fényes mennyholtozat.

Hiszem, hogy nem nekünk végítélet a halálordítás, az ágyúbömbölés, összecsengő acél kettéroppanása : a szent Kháosz ez, melynek hasadó hajnalán új ég, új föld revelálja magát ; a vérkeresztség felséges pillanata, melyben a megváltás, az újjászületés isteni ténye fogantatik.

... E vértengerből hintek néhány cseppet az új egyetem küszöbére, falaira, jövőjére, tanárai, tanulói meghatott lelkére, e cseppekkel szentelem fel ez intézményt a *nemzeti hivatásérzet* örök templomává. Láb, mely ide belép, e cseppet megérezze ; szem, amely itt szétnéz, e cseppet megtekintse ; lélek, mely szárnyait itt bontogatja, e cseppet megízlelje ; e vér legyen a termő és teremtő erő, mely a kiseded makkot merész sudárba szökkentse, a falakba életet leheljen, az ajkakon jós igéket fakasszon, a lelkek felett Mózes bokraként lobogjon s a magyar nemzet *történelmi hivatásának* betöltésére nagy elhatározásokat biztosítson.

Nem lesznek ez igék itt újak, csak újjászülöttek. Szent tradíciók boltja hajlik itt védőn, értőn, biztaton a beköltözőre ; Istenről, hazáról beszél itt a fal is ; az *evangéliom s a nemzeti kultúra* egyszerű köntösű, puritán erkölcsű magiszterei lakták ez ódon bástyát s szolgálták Istent és a hazát a *nemzeti hivatalás* ápolásának százados folytonosságában.

Új jövevény, magyar királyi Tudományegyetem ! Nem kell neked itt új utakat törni : előtted a kipróbált, beigazolt, százszor megáldott út ; nem kell neked új isteneket keresni : a régi Istent, a Krisztus atyját s magyarok Istenét itt trónon találod ; nem kell a tudományt megteremtened : hangyaszorgalommal, becsületes kézzel épített oltáron rég lobog itt a láng ; a türelem, másvélemény tisztelete, lelkiismereti, vizsgálódási, meggyőződésbeli szabadság nem most kopogtat itt a kapukon : egykorúak azok a kollégiummal ; nem kell a homlokzatra sem új díszeket verved : józan vallásosság, jámborerkölc, Isten-, ember- és hazaszeretet patináját rakta le ott századok hű keze.

A múlt bőlesen megalapozza jövődet. Nem lesz nehéz hivatásod betöltése : az utat járd szélesebbre, az Isten félelmet alapozd meg jobban, a kultúra tüzét lobbantsd nagyobb lángra, szabadság kultuszát fejleszd mind magasbra s a nemes patinát ne eltüntesse, — aranyozza meg gondos utódságod. Ez a lét-jogod, ebben fogsz győzni. Az Isten segítsen !

Tekintetes Egyetemi Közgyűlés ! Bármilyen szűkszavúságra kényszerítik is a körülmények e mai alkalmat, hálátlan-ság nélkül nem mulaszthatjuk el, hogy az egyetem működésé-
nek legelső órájában meg ne emlékezzünk azokról, kiknek ez új *nemzeti intézmény* lételetét köszöni. Első sorban mély hódolattal s alattvalói hűséggel gondolunk dicsőségesen uralkodó királyunkra, *I. Ferencz Józsefre*, kinek kormányzói kegyét, hű magyar népe iránti atyai jóságát hirdeti a *magyar kultúra* ez új intézménye, lelkünk szerint kívánván drága életére áldást, küzdő fegyvereire teljes diadalmat. Hálánk tiszta indulati szállnak a magyar királyi kormány, különösebben *gróf Tisza István* miniszterelnök és *dr. Jankovich Béla* vallás- és közoktatásügyi miniszter urak felé, kiknek legmesszebbmenő jóindulata vitte mielőbbi teljességre az egyetem már megnyithatásának óhajtott ügyét. Köszönetünket nyilvánítjuk *Debreczen szabad királyi város közönségének*, mely az egyetemhez fűződő kul-

turális s nemzeti nagy érdekeket első pillanatban felismervén, hagyományos s fejedelmi áldozatával tette lehetővé az öt karú egyetem felállítását ; — a *debreczeni református egyháznak*, mely tanszéki alapítványával segítette elő az ügyet s főként a *tiszántúli református egyházkerületnek* s a munka, áldozat és siker oroszlánrészét hordozó egyházkerületi elnökségnek. E helyen s ez alkalommal kedves tisztünk megállapítani a tényt, hogy a *tiszántúli egyházkerület hozta a legnagyobb áldozatot*, midőn ő s főiskolája drága koronáját, az ország első akadémiáját adta fel, ezzel az idők végéig szóló önzetlenségével pecsételvén meg a magyar kálvinizmusnak azt a kidomborodó jellemvonását, hogy a hazáért, nemzeti ügyért mindent áldozni őseitől örökölt s híven megőrzött egyetlen dicsekvése. Találjon s bizonyára talál is az egyházkerület édes jutalmat abban a felemelő tudatban, hogy ha a viszonyok miatt református egyetemet nem létesíthetett, *egy új magyar egyetem alakulását ő biztosította.*

Egyetemi polgárok, kedves fiaink ! Helyettünk az idők beszélnek hozzátok ; a magyar állam tudományegyetemet állított számotokra, hogy a kultúra minden eszközével töltessétek be a legszebb emberi hivatást : élni a hazáért. Im megnyílnak előttetek a kapuk, üljetek lábainkhoz, amink van, mind nektek adjuk ; de ha a haza más mezőre szólit benneteket, elbocsátunk, ott is azt a missziót végzitek, *a magyar nemzet történelmi hivatását szolgáljátok.* Ha ésszel, ha karral, ha verejtéssel, ha vérrel : büszkék vagyunk rátok. Tanáraitok, társaitok egy része ott ontja már véré a harci mezőkön ; bennetek is forr a vágy résztvenni az új Magyarország megépítésében ; ha jön a hívó szó, menjetek el ti is. Fájó könnyet nem láttok szemünkben, csak büszke csillogást : a mi fiaink vagytok. Isten vezeti sorsunkat ; ha visszajöttök, karjainkba ölelünk ; ha ott maradtok, a lelkünkbe zárunk. Egy nemzet lelke lesz a temetőtök, egy nemzet szabadságfája jeltelen sírotok örökzöld emléke. Ti avatjátok fel, a ti ifjú, piros véretek ez egyetemet *a magyar nemzeti hivatás megszentell templomává.*

Éljen a haza ! Éljen a király !

Ezzel mi a debreczeni magyar királyi tudományegyetem ez idei Rectora s Tanácsa az egyetem 1914—15-ik első tanévét *Isten nevében a haza üdvére* megnyitjuk.